

DİVANÜ LŪĖAT-İT-TŪRK'TE GEÇEN “ÇİN” VE “MAÇİN” ADI ÜZERİNE

Alimcan İNAYET*

ÖZET

Bilindiği gibi, Çinliler Qin Shi-huang döneminden sonra, hiçbir zaman kendi ũlkelerine “Çin” dememişlerdir. Kendi ũlkelerini “Zhong-guo”, “Zhong-yuan” adlarıyla ifade eden Çinlilerin etnik adı da “Çinli” değil, “Han” dır. O zaman “Çin” adı ne zaman ortaya çıkmıştır ? Divanũ Lugati't-Tũrk'te geçen “Çin” adı ve bununla birlikte geçen “Maçin” ve “Tawgaç” adları hangi coğrafi alanları ifade ediyordu?. Bunlar hãlã cevap bekleyen ciddi sorular olarak karşımızda durmaktadır. Eğer bu soruların ũzerine ciddi bir şekilde gidilmediği takdirde, bazıları tarafından bu durum kolayca arpıtılabilir, hatta politik amaçlar için kullanılabilir. Dolayısıyla, “Çin” ve “Maçin” adının değişik dõnemlerde ifade ettiği coğrafi alanların ve bu coğrafi alanlarda meydana gelen değişikliklerin tespit edilmesi gerekmektedir. Yazımızda bu konu tarihi belgeler işığında ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Qin, Çin, Divanũ Lugat-it-Tũrk, Kaşgar, Maçin, Hoten.

A STUDY ABOUT THE NAME, “ÇİN” AND “MAÇİN”, MENTIONED IN THE “DİVANÜ LUGAT-İT-TURK”

ABSTRACT

As it is known, the Chinese has never ever called their country as “Çin” (China) since the Qin Shi-huang's era. Having entitled their country by the names as “Zhong-guo” or “Zhong-yuan”, the Chinese's ethnic name is not “Çinli” (Chinese) as it is considered, but “Han”. So, when did the name “Çin” emerge? Which geographies did the names “Çin”, “Main” and “Tawgaç”, which are all mentioned in Divanũ Lugat-it-Tũrk, refer then? Those questions, which have been evolved as serious problems for us, are still waiting for their answers. Unless these questions are analyzed seriously, this situation is open to be abused, or even politically manipulated by someone. In due course, it is required to determine the geographical areas and the differences occurred in those areas throughout different eras, which were expressed by the name “Çin” and “Main”. In this paper, this issue will be discussed via the light of historical documents.

Keywords: Qin, Çin (China), Divanũ Lugat-it-Tũrk, Kaşgar, Main, Hoten

Kaşgarlı Mahmut “Divanũ Lugat-it-Tũrk” adlı eserinde “Tawgaç” maddesini açıklarken aynen şöyle yazar:

“Tawgaç: ‘Main’in adıdır. Burası, Çinden dõrt ay uzaktadır. Çin, aslında ũ bölũktũr: Birincisi ‘Yukarı Çin’dir ki, doğudadır; buna ‘Tawgaç’ derler. İkincisi ‘Orta Çin’dir; burası ‘Xıtay’ adını alır. ũüncüsü ‘Aşağı Çin’dir, ‘Barxan’ adı verilir; bu, Kaşgardadır. Lakin, şimdi ‘Maçin’, ‘Tawgaç’ diye tanınmıştır. ‘Xıtay’ ũlkesine de ‘Çin’ denilmiştir.

Tawgaç: Tũrklerden bir bölũktũr. Burada otururlar; bu sõzden alınarak, bunlara ‘Tat Tawgaç’ denir, ‘Uygur’ demektir; ‘Tat’tır, ‘Çinli’dir. Bu ‘Tawgaç’tır.

Tat Tawgaç: Bu sõzdeki ‘Tat’ kelimesinden ‘farşlılar’, ‘Tawgaç’ kelimesinden de ‘Tũrkler’ murad edilir”¹.

* Prof. Dr., Ege ũniversitesi Tũrk Dũnyası Araştırmaları Enstitũsü õđretim ũyesi.

¹ Divanũ Lũgat-it-Tũrk Tercümesi, Cilt. I, eviren Besim Atalay, Tũrk Dil Kurumu Yayınları: 521, Ankara, 1998, s. 453-454

Kaşgarlı Mahmut'un "Aşağı Çin"i Kaşgar'da göstermesi, Uygurlardan "Çinlidir" diye bahsetmesi kafaları karıştırabilir. Hatta bazıları bu bilgileri farklı amaçlar için kullanabilirler². Bu durum konunun üzerine gitme ve meselenin aslını anlama ihtiyacını doğurmaktadır.

"Tawgaç" kelimesiyle ilgili çok sayıda tartışma yapılmıştır. Burada bu konu üzerinde ayrıntılı durmayacağız. Sadece ünlü Sinolog W. Eberhard'ın "To-ba" (tabğaç)larla ilgili naklettiği bir bilgiyi vermekle yetineceğiz. Eberhard'ın tamamen Çin tarih kaynaklarına dayanarak naklettiği bilgiye göre, To-ba'lar H'yung-nu boyunun bir bölümüdür. H'yen-bi'lerden türemişlerdir. Çinli bir erkek ile bir Hun kadının evlenmesi sonucunda ortaya çıkmışlardır, fakat H'yung-nu'larda ana egemenliği mevcut olduğundan Çinli sayılmazlar. Bunlar ecdat mabedi makamında bir taşı oyarlardı. Şimal yurtlarından cenuba göç ederlerdi, taş ev içinde göğe, yere, hakanın soyuna kurban keserlerdi. Kurbandan sonra kayın ağaçları dikerlerdi. Bunlardan tanrısal ve kutsal orman meydana gelirdi³. Bu bilgi, Kaşgarlı'nın "Tawgaç: Türklerden bir bölüktür" ifadesinin anlaşılmasında son derece önemlidir.

"H'yung-nu" (Hun) adına gelince, bu ad Çince tarih kayıtlarında çeşitli şekillerde kaydedilmiştir. Zhou döneminde "Hun-yi" (混夷), "Xun-yı", "Xian-yun" (狫狫); Chun-qiü döneminde "Rong" (戎), "Di" (狄); Zhan-guo, Qin, Han dönemlerinde "Hu" (胡) veya "Xiong-nu" (匈奴); Qin, Han döneminden sonra genellikle "Xiong-nu" olarak kaydedilmiştir. Wang Guo-wei'e göre, yukarıda değişik biçimlerde kaydedilen kavimlerin hepsi Hunlarla aynı ırktandır⁴. Beşbalıklı Uygur tercüman Singku Seli Tutung'un 10. yüzyılın ilk yarısında Çince'den Uygurcaya tercüme ettiği "Hüen-Tsang (Xuan-zang)'ın Biyografisi"nde "Xiong-nu" adını "türk (y)öçül bodun" (Göçebe Türkler) diye çevirmesi de bunu teyit etmektedir⁵. Di (狄) "Türk" adının Çince ahenk tercümesidir. Di (狄)ler "Kızıl Türk (赤狄)= Güney Türkleri", "Ak Türk (白狄) = Batı Türkleri", "Kök Türk (青狄) = Doğu Türkleri" olmak üzere üç büyük kola ayrılmışlardır⁶. Kızıl Türkler bugünkü Moğol yaylalarının güneyi ve Tai-hang shan Dağları'nın civarında, Ak Türkler Moğol yaylalarının batı ve bugünkü Kuzey Shanxi tepelerinde yaşamışlardır⁷. Bugünkü Çin'in Shanxi, Sanxi, İç-Moğolistan, Hebei'deki Taihang Shan dağları ve Daqingshan dağları Türklerin yaşadıkları yerler olarak bilinmektedir⁸. Çince tarih kaynaklarına göre, bunlar yün elbise giyip, kuş tüyü takarlar, yer altı evi veya mağarada yaşarlar, tahıl yemezler, köpeği kutsal sayarlar⁹.

² 2003 yılında Pekin'de Merkezi Milletler Üniversitesi Yayınevi tarafından basılan "Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju/ The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği)" adlı kitapta Karahanlı hükümdarlarının "Tabğaç Han", "Tamğaç Han" unvanına ve Kaşgarlı Mahmud'un yukarıdaki ifadelerine dayanılarak Karahanlıların Çin'in bir parçası olduğu iddia edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için söz konusu eserin 232. sayfasına bakınız.

³ W. Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları, Çeviren: Nimet Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, ss. 79-80

⁴ Ya-Sen Wu-Shou-Er (Yasin Huşur), Gu-dai Han-wen Wen-xian Zhong "Xiong-nu" Deng Ming-cheng De Huigu-yu Yi-ming" (Eski Çince Vesikalardaki "Hun" Gibi Adların Uygurcadaki Tercümesi", Min-zu Yu-wen, Sayı. 1, 2006, s. 12

⁵ Ya-Sen Wu-Shou-Er, age., ss. 17-18

⁶ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, Şincangdiki Milletlerin Tarihi (Doğu Türkistandaki Milletlerin tarihi), Milletler Neşriyatı, Pekin, 1999, s. 50

⁷ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, s. 51

⁸ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, s. 49

⁹ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, age., s. 22-23

Tayvanlı Türkolog Liu Yi-tang'a göre, "Hu" ve "Xiong" Hunca "Qun", "Khun", "Kun", "Hun" kelimelerinin Çincedeki değişik tercüme biçimleri olup, "insan", "halk", "ahali" anlamlamındadır¹⁰. Hunlar başlanıçta Di (狄)kabile birliği içerisinde yer alan bir kabile olup, M. Ö. 8. yüzyılda güçlenerek birlik içerisinde önemli siyasi güç hâline gelmişlerdir.

Türkler ve Uygurların Hunlardan geldiğine dair kayıtlar ise Çince tarih kaynaklarında bolca bulunmaktadır. Mesela:

"Türkler, Hunların başka bir ırkındandır"¹¹,

"Uygurların ataları Hunların soyundandır"¹²,

"Uygurların ataları Hun ırkındandır"¹³,

"Uygurlar Hunların değişik soyundandır"¹⁴,

"Uygurların ataları Hunlardır"¹⁵.

Bu açıklamalardan sonra şimdi "Çin" terimini incelemek yerinde olacaktır. Çinliler kendi ülkelerine "Çin" değil, "Zhong-guo" derler. O hâlde "Çin" adı ne zaman ortaya çıkmıştır? Bu teriminin tarihi köklerinin iyi anlaşılması için, Çin tarihinin başlanıç yıllarına gitmemiz gerekecektir.

Çin tarihinin başlanıçıyla ilgili olarak Tayvanlı bilim adamı Zhong Yi-ren şöyle der: "Çin tarihini Han milleti başlatmış değildir. Han milleti, Çin'de ilk devleti kuran millet değildir. Eğer bu tarihî kayıtlar olmasaydı, Han milleti sonra belki bunu kabul etmeyeceklerdi, hatta Hua-xia milleti ile diğer milletler arasındaki karışmanın Çin'de tarihle beraber başladığını kabul etmeyeceklerdi"¹⁶. Bu ifade çok önemlidir. Çin tarihi böyle bir bakış açısıyla ele alınmalıdır.

Çinliler Huang-di ve Yan-di'yi efsanevi ataları olarak görürler. Fakat Huang-di ve Yan-di'nin etnik kökenleri Çinli değildir. Aslında "Yan-di ve Huang-di kabileleri Huang-he (Sarı Irmak) Nehri'nin baş mecrasında yaşayan Qiang (Çyang) denen bir kabilede oluşmuştur. Qiang kabilesi o dönemdeki Çin topraklarında Yi, Di, Man kabilelerinden sonra, kuzeybatı Çin'in doğu tarafları ve güneybatı Çin'in kuzeydoğu taraflarında hayvancılıkla uğraşan göçebe bir kabile idi. Sonra Qiang (Çyang) kabilesi içerisinde çıkan Yan-di ve Huang-di adlı kişiler kendilerine bağlı bazı klanları alarak Huang-he (Sarı Irmak) Nehri'nin orta mecrasına, yani bugünkü Kansu eyaleti ile Shanxi eyaletinin birleştiği yerlere göç ederek yavaş yavaş yerleşik hayata geçti ve 'Yan-di', "Huang-di' kabilesi denen isimle adlandırılmaya başladı"¹⁷. Buradaki Qiang(Çyang)lar Çin'in batısında yaşayan kabileler birliğidir. Bunlar Çince tarih kayıtlarında sık sık "羌氏" (Qiang-di) adıyla da görülmektedir. Qiang (Çyang)ların bugünkü Tibetlilerin ataları oldukları söylenir. Bu konuda Mesudi'nin Tibetlilerle ilgili naklettiği bir bilgi oldukça önemlidir. Mesudi: "Tübbet toprakları Çin'den ayrı bir ülkedir. Ülke halkının çoğunluğu Himyeridir....Bunların bir kısmı yerleşik, bir

¹⁰ Liu Yi-tang, Guo-li Zheng-zhi Da-xue Cong-shu (Ulusal Siyaset Üniversitesi Mecmuası), Tu-hui Yan-jiu (Türk ve Uygurlar Üzerine Araştırmalar), Jing Shi Shu-ju Yin-xing, No. 406428, s. 484

¹¹ Lin En-xian, Tu-jue Yan-jiu (Türkler Üzerine Araştırmalar), Taiwan Shang-wu Yin-shu Guan Fa-xing, No. 531182, s. 37. "突厥者蓋匈奴之別種" (周書卷五〇突厥傳)

¹² Liu Yi-tang, age, 743. "迴紇其先匈奴之裔也" (舊唐書卷一九五)

¹³ Liu Yi-tang, age., 743. "回鶻其先匈奴之種也" (舊五代史卷一三八)

¹⁴ Liu Yi-tang, age., 743. "回鶻本匈奴之別裔" (宋史卷四九〇)

¹⁵ Liu Yi-tang, age., 743. "迴紇其先匈奴也" (文獻通考卷三四七)

¹⁶ Zhong Yiren, Zhong-guo De Weilai/The Future of China (Çin'in Geleceği), ISBN 957-08-2903-6, 2005, Taipei, ss. 15-16

¹⁷ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdk, age., s. 25

kısmı göçebedir. Göçebe olanları Türktür ve oldukça kalabalıklardır. Diğer Türk göçebelerinden hiçbiri onların karşısında duramaz. Diğer Türkler arasında itibarlı yerleri vardır. Çünkü eskiden hükümdarlar onlar arasından çıkardı ve diğer Türklerin inançlarına göre hükümdarlık yine onlara dönecektir."¹⁸ demektir. Qiang (Çyang)lar ile Zhou (Chou)lar arasında dünürlük ilişkisi vardır, o nedenle Zhou (Chou)lar kendilerinin Qiang (Çyang)lardan geldiklerini ifade ederler¹⁹. Zhou (Chou)ların Türk oldukları bilimsel olarak kabul edilen bir husustur²⁰.

Konuyla ilgili olarak, "Shanghai Jing" (Dağ ve Denizler Hakkında Açıklama) de: "Kuzey Türklerinin devleti vardır. Huang-di'nin Shi-Jun adında torunu olup, Shi-Jun Kuzey Türkleri arasında doğmuştur."²¹ demektir. Ancak Çinli bilim adamı Chen Lian-kai buna aslı olmayan efsane diye bakmaktadır. Bu örnekte görüldüğü gibi, Çinli bilim adamları Çince tarih kaynaklarındaki Türklerle ilgili kayıtları kullanırken işlerine gelmeyenleri bir kenara atma eğilimindedirler.

Yukarıdaki kayıt ve bilgilerden Çinlilerin efsanevi ataları olarak gördükleri Hunag-di ver Yan-di'nin etnik köken itibarıyla Çinli olmadıkları net olarak anlaşılmaktadır. Çin tarihinin başlangıç dönemlerinde kurulan ilk devletlerin de Çinli olmayan kavimler tarafından kurulduğunu yine Çince tarih kaynaklarından öğreniyoruz.

Çin tarihinde kurulan ilk devlet Xia (Şia) Hanedanlığı'dır (M. Ö. 21. - M. Ö. 16. yüzyıllar). Bu devletin kökeniyle ilgili "Tarih Kayıtları. Altı Ülkenin Yıllıkları"nda şöyle denir: "Yu (Yü) Batı Qianglar (Çyang) arasında baş göstermiştir"²². Buradaki Yu (Yü) ise Xia Hanedanlığı'nın kurucusudur. Mengzi de Yu'nun Batı Qiang(Çyang)lardan olduğunu ifade etmektedir²³. "Tarih Kayıtları"nda "Hunların ataları Xiaların son sülalesinin soyundan olup, ona Chunwei denirdi" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır²⁴. Hunlar Xiaların soyundan geldiklerine göre, mantık itibarıyla Xia devletini kuranların Hun olması gerekir.

Çin tarihinde kurulan ikinci devlet Shang Hanedanlığı'dır(M.Ö. 16. - M. Ö. 11. yüzyıllar) . Shanglar aslında Doğu Barbarları (東夷)'ından olup göçebe aileden çıkmışlardır²⁵. Bunlar, zamanla Çin kültürü içerisinde asimile olmuşlardır²⁶.

Çin tarihinde Shang Hanedanlığı'ndan sonra kurulan devlet Zhou (Chou) Hanedanlığı'dır (M.Ö. 11. yüzyıl - M. Ö. 256. yıllar) Zhou (Chou)lar batıdan gelmez. Chen Lian-kai de "Zhou (Chou)lar kendilerini Jin'in güneyinden batıya göç eden Xiaların bir kolu olarak görmüşlerdir, Türkler (戎狄) arasında ortaya

¹⁸ Mesudî, MURÛC EZ-ZEHAB (Altın Bozkırlar), Selenge Yayınları, İstanbul - 2004, s. 58

¹⁹Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju/ The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), Editör: Fei Xiao-tong, Zhong-yang Min-zu Da-xue Chu-ban She (Merkezî Milletler Üniversitesi yayınevi), 2003, 2. Baskısı, Pekin s. 27

²⁰ Prof. Dr. Umay Günay, Türklerin Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 50

²¹山海經 . 大荒西經"有北狄之國。黃帝之孫曰始均。始均生北狄". Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju/ The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 85.

²² Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju/ The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 212. "史記 . 六國年表": "禹兴于西羌"

²³ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 212

²⁴Tarih Kayıtları, Tian-gong Shu-ju, No. 540326, s. 2879. 史記卷一百十 . 匈奴列傳第五十: " 匈奴, 其先祖夏後氏之苗裔也, □曰淳維"

²⁵ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 9

²⁶ Prof. Dr. Umay Günay, age., s. 49

çıkışlarıdır²⁷ diyor. Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi, Çin'in erken dönemlerinde kurulan devletler Çinliler tarafından kurulmuş değildir.

Çin tarihinde kurulan dördüncü devlet "Qin(Ch'in)/Çin" (秦) adını taşımaktadır. "Qin/Çin" devleti "Qin/Çin" Beyliği temelinde kurulan bir devlettir. "Tarih Kayıtları. Qin/Çin Hakkında Notlar"daki bilgilere göre, Qin/Çin sülalesi aslında batıdaki Türkler (戎狄) e mensup bir kabile idi. M.Ö. 9. yüzyılda, Zhou Hanedanlığı'nın hükümdarı Zhou Xiao-wang onların "Qin/Çin" denen yere, yani bugünkü Kansu eyaletindeki Tianshui (Göksu) İlçesi civarında yerleşmelerine izin vermiştir. M.Ö. 770 yılına gelindiğinde, Zhou Ping-wang onların doğuya, yani bugünkü Shanxi eyaleti sınırları içerisine taşınıp devlet kurmalarına izin vermiştir. M. Ö. 626 yılında Qin/Çin devletinin hükümdarı Qin Mo-gong kendisini Zhou devletinin bir beyliği olarak tanımış ve kendi ülkesine "Qin/Çin" demiştir²⁸.

Enver Baytur'a göre, Qin/Çin Beyliği'nin hükümdar zümresi Çinli (Hua-xia, Han), tebaası tamamen Türkler(狄)den oluşmaktadır. MÖ. Ö. 753 yılında Qin Wen-gong Beylik hukuk düzenini tamamen Türklerin adetlerine göre düzenlemiştir. M. Ö. 621- 659 yıllarında Qin Mo-gong doğudaki Jin Beyliği'nin topraklarını ele geçirerek güçlü bir beylik haline gelmiştir. Qin/Çin Beyliği Türklerin gücü, savaşçılığı ve bol maddi kaynaklarına dayanarak devamlı olarak topraklarını genişletmiştir. Qin/Çin Beyliği hükümdarları, Çinlilerin yönetim düzenini uygulamaya koymak ve Çin kültürünü benimsemek suretiyle Qin/Çin Beyliği'ni Çin devletine dönüştürmek için çok çaba sarf etmişlerse de, Türklerin köklü adetlerini yok edememişlerdir. Onun için diğer Çin beylikleri Qin/Çin Beyliği'ni Türk Beyliği olarak gördükleri için kendi aralarına almamışlardır. M. Ö. 4. yüzyılda reformcu Shang Yang Qin/Çin Beyliği'nde büyük bir reform hareketi başlatmış ve bu reformlar sonucunda Qin/Çin Beyliği hızlı bir şekilde gelişmiş ve güçlenmiştir. M. Ö. 238 yılında Ying Zheng adındaki prens tahta çıkmış, etrafındaki diğer beylikleri yok ederek Qin/Çin Hanlığı'nı kurmuş ve bütün Çin'i birleştirmiştir. Ying Zheng kendisini de Qin Shi-huang (Qin/Çin hanedanlığı'nın İlk Hakanı) diye ilan etmiştir. Qin Shi-huang da çeşitli reform hareketlerini gerçekleştirmiştir. Bu reform hareketleri Qin/Çin'in esas ahalisi olan Türklerin hızla Çinleşmelerine neden olmuştur. Bu devlet Qin Shi-huang'ın zalimce politikalar yüzünden patlak veren isyanlar sonucunda 14 yıl hüküm sürdükten sonra ortadan kalkmıştır. Qin/Çin'den sonraki Han, Sui, Tang, Song, Yuan, Ming ve Qing Hanedanlıkları işte bu Qin/Çin Hanlığı'nın temelinde kurulmuştur²⁹. Qin/Çin devletinin kurulmasından Qin Shi-huang dönemine kadar geçen beş yüzyıllık süreçte Türkler tamamen Çinleşmiştir.

İktidarı kısa sürmüş olmasına rağmen, Qin/Çin Hanedanlığı'nın kudreti ve ünü dünyaya yayılmış, batıdaki kavimler Qin/Çin Hanedanlığı yıkıldıktan sonra kurulan diğer devletlere de "Qin/Çin", bu ülkelerin tebaasına da "Qinli/Çinli (秦人) demeye devam etmişlerdir. Hindistan gibi ülkelerde Çin'e "Zhina" denmiş, sonra bu batılılara "China" şeklinde geçmiştir³⁰. Arapçada "Çin"

²⁷ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), age., s. 213

²⁸ Zhong Yi-ren, age., ss. 16-17

²⁹ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, age., s. 79 - 80, 126 - 128

³⁰ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 170

için kullanılan "Sin" adı ise Orta Çağ Sanskritçesindeki "Cina" kelimesinden gelmez ki, bu kelimenin kökeni de "Qin/Çin"dir³¹.

Bugünkü Çinlilerin Qin/Çin Hanedanlığı'ndan önceki etnik ismi "Xia"(Şia) idi. "Xia" hem coğrafi ad hem etnik grubun adı idi³². Xia Hanedanlığı'nın coğrafi olarak Shang ve Zhou(Chou) Hanedanlığı'nın ortasında yer alması nedeniyle "Zhong-guo" (中國 "Orta Ülke") denmiştir³³. "Zhong-guo" adı sonradan "göğün oğlunun oturduğu şehir", "dünyanın merkezi", civardaki ülkelere nispetle de "merkezi ülke" gibi anlamlar kazanmıştır³⁴. Dolayısıyla Singku Seli Tutung da "Zhong-guo" adını "ortun il uluş" diye çevirmektedir³⁵.

Çinliler, yani Han (漢)lar epey uzun bir süre Qin/Çin devletini barbar Türk (夷狄)lerin devleti diye aşağılamış ve dışlamışlardır. Qin/Çin devletini yıkan Han Hanedanlığı döneminden itibaren kendilerine "Han" (漢人) demişlerdir. Han (漢) bugünkü Çinlilerin etnik adı olarak hâlâ kullanılmaktadır.

Buna benzer bir örnek "Kitay/Kıtay/Hıtay" adında görülmektedir. Bilindiği gibi, Çin'de Liao Hanedanlığı (M. S. 907 – 1125) Kıtanlar tarafından kurulmuştu. Kıtanlar, Çince tarih kaynaklarında Hunların evlatları olarak gösterilmektedir³⁶. Bunlara Türk diyenler de vardır. Dolayısıyla Liao döneminde kuzey ve batı kavimleri Çin'e "Kıtan" demişlerdir. Ming hanedanlığı döneminde ise Hanların Kıtanlara "Qita" (Kita), "Qitayi" (Kitayi) dediklerini görüyoruz. Bu terim müslüman yazarları tarafından "Hitai" ya da "Hatai" şeklinde, Avrupalı yazarlar tarafından ise "Catai", "Cata" veya "cathay" şeklinde kaydedilmiştir³⁷. Bugün de Ruslar Çin'e "Kitay" demekte, Orta Asya Türkleri Çin'e ve Çinlilere "Kıtay" veya "Hıtay" demektedirler. Yani aslında bir kabile adı olan "Kıtan" kelimesi tıpkı "Qin/Çin" adı gibi bütün Çin'i ifade eden bir coğrafi isim dönüşmüştür.

"Tabgaç/Tawgaç/Tavgaç" adı da böyledir. "Tawgaç/Tabgaç/Tavgaç" adı Siyanpi, yani Sibir kabileleri içerisindeki "Tuo-ba" (拓跋) veya "Tuo-ba Shi" (拓跋石) diye bilinen kabile adından gelmez. Tuo-ba kabile konfederasyonunda Hun, Dingling, Kırgız, Jujan, Wuhuan ve doğu Siyanpileri gibi 31 kabile bulunuyordu³⁸. Tuo-ba'lar (拓跋) Kuzey Wei Hanedanlığı (M. Ö. 386 – 534) nı kurarak Çin'i aşağı yukarı 150 sene hakimiyeti altında tutmuştur. Dolayısıyla batıdaki kavimler Çin'i "Tabgaç" (Taughast) adıyla anmışlardır. Orkun Yazıtları'nda da görülen "Tabgaç" adı Orta Asya'da Çağatay dönemine kadar kullanılmaya devam etmiştir³⁹.

Görüldüğü gibi, Çin'de hangi etnik grup hakimiyeti ele geçirip güçlendiyse batıdaki kavimler Çin'i o etnik grubun adıyla anmış ve kaydetmişlerdir. Oysa

³¹ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 232

³² Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 215

³³ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), 216

³⁴ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), 218

³⁵ Ya-Sen Wu-Shou-Er (Yasin Huşur), age., s. 16

³⁶ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, age., 721

³⁷ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 176

³⁸ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, age., 249-250

³⁹ Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), s. 173

Çinliler(Hanlar) ne “Qin/Çin” adını, ne “Kıtay” adını, ne de “Tabgaç/Tawgaç” adını benimsemişlerdir. Onlar kendi ülkeleri için eskiden beri “Zhong-guo” (中國), kendileri için de “Xia” (夏), “Han” (漢), “Han-ren” (漢人), “Han-zu” (漢族), “Hua-xia” (華夏) terimlerini kullanmışlardır.

Yalnız ilginç olan şudur ki, “Tabgaç/Tawgaç” adı Tang/T’ang Hanedanlığı (唐朝) için de kullanılmıştır. Mesela Sıngku Seli Tutung “Hüen-Tsang (Xuan-zang)’ın Biyografisi”nde Çince 唐朝 (Tang-chao:“Tang/T’ang Hanedanlığı”)yı “t(a)vgaç” diye tercüme etmektedir: “il-lig barca t(a)vgaç ilingä kirdi” (Devletlerin hepsi Tang Hanedanlığı’na girdiler)⁴⁰. Eğer Tang Hanedanlığı’nın etnik, siyasi ve kültürel yapısını incelersek, bu durumu daha iyi görebiliriz.

Tang/T’ang Hanedanlığı, Sui Hanedanlığı Tai-yuan Vilayeti’nin valisi Li Yuan ile Doğu Türk Kağanlığı’nın kağanı İşbara’nın işbirliği sonucunda kurulmuştur. An Lu-shan, Li Shi-min gibi ünlü Türk kumandanlar, Tang/T’ang Hanedanlığı’nın hizmetinde bulunmuştur. Sonra bu kumandanlar, Tang Hanedanlığı’na karşı isyan ettiklerinde, Çinliler Uygurların yardımıyla isyanı bastırılmış ve hanedanlığını koruyabilmişlerdir. Tang/T’ang dönemi şairlerinden Du Fu’nun “Kuzey Seferi” adlı şiirinde bu durum şöyle yansıtılmıştır:

Yine esti kuzeybatıdan rüzgar,
Getirdi Uygur’u buraya kaygılar.

Hanı işbirliğine istekliymiş,
At binmede askeri çevik imiş.

Gelmiş beş bin askeri saf saf olup,
On bin kadar soylu atı koşturup.

Her ne kadar cesur ise de onlar,
İyi olur az gelirse o kadar.

Uygur askeri sanki sungur imiş,
Düşmana ok gibi uçarlarmış.

Han onlara umudunu bağladı,
Başka söze kulak bile asmadı⁴¹.

O dönemde Tang/T’ang Hanedanlığı’nın değişik bölgelerine dağıtılarak yerleştirilen Türklerin sayısı da yüz binleri bulmuştur. Binlerce Türk ailesi, başkent Chang-an’de yerleşmiştir. Türkler Tang/T’ang Hanedanlığı’nın pek çok siyasi ve askeri işlerinde yer almıştır. Dolayısıyla Tang/T’ang Hanedanlığı’nın hükümdar sülalesinin kan ilişkisi çok karışıktır⁴².

Türklerin Tang/T’ang Hanedanlığı dönemindeki Çinliler üzerinde kültürel etkileri ise şaşırtıcı boyutlardaydı. Sinolog Edward Schafer’e göre, Türk kıyafetleri, Türk yemekleri ve Türk müziği Tang Hanedanlığı toplumunda bir tutku hâline gelmişti. Özellikle Shenyang ve Luoyang Türk modasının en yaygın olduğu şehirler arasındaydı. Toplumda Türk kıyafetleri taklit ediliyordu. Erkekler ve kadınlar sefere çıktıkları zaman, özellikle ata bindikleri zaman “Türk Kalpağı” giyerlerdi. 7. yüzyılın ilk yarısında soylu hanımlar başörtüsü olan ceketleri seviyorlardı. Şapkası ve peçesi birlikte bulunan bu tür kıyafete o dönemde “mu-li”(burçek ?) denirdi. Gerçekte bu bir çeşitbenzer bir kıyafet

⁴⁰ Ya-Sen Wu-Shou-Er (Yasin Huşur), age., s. 18

⁴¹ “Tang Devri Şiiriridin 300”, Tercüme eden: Yasin Havazı, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2005, s. 90

⁴² Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), ss. 174-175

olup, yüz ve vücudun büyük bir kısmını örterdi. Bu kibirli hanımların hem kimliğini saklamalarına yarar hem de onları kaba insanların meraklı nazarından korurdu. 8. yüzyılın ilk yarısında, kadınlar başlarına Türk kalpağı giyer, hatta güzel makyajlı yüzlerini ortaya çıkarıyorlardı. Erkeklerin ata binerken kullandıkları kıyafet ve çizmeleri giyerek, sokaklarda kamçı çalıp at koşturuyorlardı. 8. yüzyılda saray hanımları arasında "Uygur saçı" modeli yaygınlaşmıştı. Türk yaşam tarzını takip etme uğruna bazı soylular pek de rahat olmayan çadır hayatına katlanıyor, hatta şehir içerisine bile çadır kuruyorlardı. Şair Bai Ju-yi, kendi avlusuna iki gök çadır kurmuştu. Misafirlerini çadırda ağırlar, onlara çadırın yararlarını anlatırdı. Şehirdeki çadırlarda ikamet edenlerin içerisinde en ünlülerden biri Yüce İmparator Tang Tai-zong'un oğlu Li Cheng-qian idi. Veliahd Cheng-qian gündelik yaşam dail her alanda Türkleri taklit etmeye çalışırdı. O sadece Türkçe konuşurdu, Çince konuşmazdı. Üstelik saraya gerçek gök çadırı kurdurmuştu. Kendisi de gerçek Türk kağanı gibi giyinir, çadırın önündeki kurt başlı bayrağın altında oturur, haşlanmış kuzu etlerini bıçağıyla sıyrarak yerdi. Ona hizmet eden köleler de Türk elbisesi giyerlerdi. O dönemde Tang hanedanlığı toplumuna dışarıdan gelen yiyecekler arasında, en yaygın olanı değişik biçimdeki küçük "Türk börekleri" idi. Bunların içerisinde susamlı "zheng-bing"(aralarına yağ sürülerek yapılan bir tür katlama börek) ve "jian-bing" kişilerin beğenisini kazanmıştı. O dönemde Türk modası dil ve yazıya kadar intikal etmişti. Tang Hanedanlığı mensuplarından bazı kişiler Türkçe konuşuyorlardı, hatta o dönemde aydınlar arasında kullanılan Türkçe-Çince Sözlük bulunuyordu. Ayrıca Tang Hanedanlığı'na ait bazı şiirlerde, Türk şarkılarının Tang şiiri üzerindeki etkileri de görülüyordu. Tang Hanedanlığı dönemindeki bu Türk modasından rahatsız olan bazı kişiler de vardı. Mesela şair Yuan Zhen, 8. yüzyılın sonlarında şöyle yazmıştı:

Türk atlarının çıkardıkları toz dumanla,
Yün, koyun kokusu sardı Shenyang, Luoyang'ı.
Kadınlarımız Türk kadını gibi süslenip,
Şarkıcılarımız icra ediyor Türk müziği.

Tang Hanedanlığı fermanla bu tür davranışları yasaklamaya çalıştıysa da bir faydası olmamıştır⁴³.

"Çin" teriminin ifade ettiği coğrafi alanlara gelince, bu oldukça karışık bir meseledir. Çin kaynaklarında da değişik anlamlarda kullanılan buna benzer kelimeler vardır. Mesela, Xi-yu "西域" kelimesi "Batı bölgesi" anlamında olup, Çinliler eskiden batıdaki bütün bölge ve ülkeleri bu kelimeyle ifade etmişlerdir. Hu "胡", Hu-ren "胡人" kelimeleri de Çin'in kuzeyinde ve batısında yaşayan tüm yabancı kabile ve milletleri ifade etmektedir. Tıpkı bunun gibi, "Çin" terimi de Qin/Çin devletinden sonra batıda yaşayanların, doğudakiler için kullandıkları bir isim hâline gelmiştir. Dolayısıyla Kaşgarlı Mahmud'un eserinde geçen "Çin" ve "Çinli" terimlerini bu açıdan değerlendirmemiz gerekmektedir. Kaşgarlı Mahmut Divanü Lugatit-Türk'te "Çin ve Maçin halkının ayrıca dilleri vardır. Bununla beraber şehirliler Türkçe'yi iyi bilirler. Mektuplarını, bize, Türk yazısı ile yazarlar"⁴⁴ diyor. "Barxan" maddesini açıklarken "Barxan, aşağı Çin'in adıdır. O, Kaşgar yakınında bulunan bir dağın tepesindeki kaledir, aşağısında altın

⁴³ Edward Schafer, Tang Dai De Wai-lai Wen-ming (Tang Dönemindeki Dışarıdan Gelen Medeniyet), Eserin orijinal adı: The Golden Peaches Of Samarkand - A Study Of Tang Exotics, Çince'ye çeviren: Wu Yu-gui, Shanxi Shi-fan da-xue Chu-ban She (Shanxi Pedagoji Üniversitesi Yayınevi), 2005, ss.

⁴⁴ Kaşgarlı Mahmut, age., s. 29

madenleri bulunur”⁴⁵ der. Bir başka yerde ise “Çin ülkesi Tibetin doğu tarafındadır. Batı tarafında Kişmir, kuzeyinde Uygur illeri, güneyinde Hind denizi bulunur.”⁴⁶ demektedir. İbni Haldun da “Mukkadime” adlı eserinde “Hindistan Tibet’in güneyinde, Çin ise Tibetin doğusunda olup, Çin ülkesi bu kısmın sonuna kadar uzanır” diyor⁴⁷. İbni Batuta “Çin” ile “Hita”yı farklı bölge olarak göstermiştir. “Kan, Çin ve Hita’nın hükümdarıdır”⁴⁸. Ona göre Hita, başkent Han balık’tan üç aylık mesafededir ki, Karakurum ve Bişbalık Hita şehirlerindedir.

Yusuf Has Hacib “Kutadgu Bilig” adlı eserinde Kutadgu Bilig için “Çin ve Maçin hakimlerinin hepsi bunun güzelliğini öğmüşlerdir. Türk, Çin ve bütün maşrik illerinde, dünyada bunun gibi başka bir kitap yoktur”. “Çinliler ona Edebü’l-müluk derler, Maçinliler onu Enisü’l-memalik diye adlandırır”⁴⁹ der. Buradaki Çinli ve Maçinlilerin Hanlar olduğu düşünülemez. Çünkü o dönemde “Kutadgu Bilig”in Çinceye çevrildiğine dair bilgi yoktur.

Çin’in “Yukarı Çin”, “Orta Çin” ve “Aşağı Çin” diye üçe ayrılması, Siyanpi hükümdarı Tanışkuy (Tan Shı-huai)un ele geçirdiği toprakları üçe bölerek yönetmesi ile ilgili olduğu bilinmektedir. Tanışkuy, M.S. 170’li yıllarda yüz bin kişilik ordusuyla doğuda Sarı Deniz, batıda Balkaş Gölü ve İli vadisi, kuzeyde Sibiryada dağları ve Baykal Gölü, güneyde Çin Seddi’ne kadar olan toprakları ele geçirmiş ve bölgeleri üçe bölerek askeri valiler aracılığıyla yönetmiştir⁵⁰.

Kırzioğlu M. Fahrettin, “Dede-Korkut Oğuznameleri” adlı kitabında “Cenasdan” diye bir ülkeden bahsetmekte, “Cenasdan” için “Çinistan=Doğu Türkistan ve Orhun boyları” diye açıklama yapmaktadır⁵¹. Yazarın aynı eserde naklettiği bir bilgi çok ilginçtir: “Çen milleti, Çin’in çok batısında, Aftalitler’in doğusunda ve Kaşgar’ın yanında idi”⁵². Yazar “Çin/Çen” adının ilk ve orta çağlarda Saka (İskit), Hun ve onların varisleri Kök-Türk ve Uygur, hatta Karahanlılar için kullanıldığını delilleriyle göstermiştir⁵³. Onun naklettiği bir bilgiye göre, 11. yüzyıllarda yazılan “Tarikhu Bab ve’l-Ebyab”ın Farsça tercümesinden XVIII. yüzyılda Türkçeye çevrilen “Derbendname”de Dağıstan’da H.41 (660) yılında Arap Başbuğu Bahili Selman ile savaşan “Khazari Taifesi” hükümdarına, “Khakan-ı Çin”; ve h. 103 (722) yılında yine Demirkapı-Demirbend(Dağıstan) çevresinde ünlü Arap Serdari Mesleme ile vuruşan Khazarlı Şehzade’ye de, “Çin Khakanı oğlu Bars-Bek” denmiştir⁵⁴.

Uygur efsane ve halk hikayelerinde geçen “Çin” ülkesiyle ilgili detaylar da bu ülkenin Doğu Türkistan ve Orta Asya bölgesi olduğunu gösteriyor. Mesela “Tılsımlık Kel’e” (Tılsımlı Kale) adlı Uygur efsanesinde “Ferhat, Çin şahının Şirin adlı kızını beğenmiş” denmektedir⁵⁵. “Perhat Östingi” (Ferhat Kanalı) adlı efsanede ise “Çin şehzadesi Ferhat kendine uzak olmayan bir komşu ülkenin güzel prensesi Şirin’e aşık olmuş” denmektedir⁵⁶. Bazı efsanelerde “Çin” ve “Maçin” kişi ismi olarak geçmektedir. Mesela, Uygur efsanelerinden “Çin ve Maçin” adlı efsanede şöyle denir: “Çin bini Yafes çok akıllı, zeki ve uyanık ve

⁴⁵ Kaşgarlı Mahmut, age., s. 436

⁴⁶ Kaşgarlı Mahmut, age., s.355

⁴⁷ İbni Haldun, Mukaddime I, Çeviren: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1968- Milli Eğitim Basımevi, s. 153

⁴⁸ İbn-i Batuta, age., s. 470

⁴⁹ Yusuf Has Hacib, age., s. 4

⁵⁰ Enver Baytur, Heyrinisa Sıdık, age., s. 246

⁵¹ Kırzioğlu M. Fahrettin, Dede-Korkut Oğuznameleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 28

⁵² Kırzioğlu M. Fahrettin, age., I. Kitap s. 42

⁵³ Kırzioğlu M. Fahrettin, age., II. Kitap, s. 23

⁵⁴ Kırzioğlu M. Fahrettin, age., II. Kitap, s. 26

⁵⁵ Uygur Helk Epsane-Rivayetleri, Kök Gümbeç, Şincang Helk Neşriyatı, 2006, Urumçi, s. 25

⁵⁶ Uygur Helk Epsane-Rivayetleri, Kök Gümbeç, s. 183

tedbirli imiş. Babası bir şehir kurup oğlunun adıyla "Çin" diye adlandırmış. ...Çin'in hanımı yüzü nurlu, temiz yüzlü bir oğul doğurmuş. Ona "Maçin" diye ad vermiş⁵⁷.

"Maçin" adına gelince, Uygur efsanelerinde Hoten bölgesine "Maçin" dendiğini görüyoruz. Mesela, "Hezreti Seideli Arslanhan" adlı efsanede "Hazreti Said Ali Arslanhan Kaşgar'da padişah olduğu günlerde, Maçindeki Uygur Budistlerinden Çoktiresit elli bin askerle gelip Kaşgar şehrini kuşatmış" denmekte ve "Maçin" için "Bugünkü Hoten" diye açıklama yapılmaktadır⁵⁸. "Töt İmam" adlı efsanede şöyle denir: "Dört imamın adı Nasrettin, Muhiddin, Zuhuriddin, Kavamiddin olup, söylentilere göre, bunlar Madayin'i hanlığın başkenti yaparak civardaki bölgeleri yönetiyorlarmış. Maçin (Hoten)'e giden yedi imamın Kaşgar ile Maçin'i alarak zaferle dönmekte olduğu haberi Madayin'e ulaştığında dört imam vezir vüzeralarıyla önüne çıkıp karşılamışlar"⁵⁹. Bunlar efsanelerdir, ama halkın "Çin" ve "Maçin" ülkesiyle ilgili tasavvurunun anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, Firdevsi'nin "Şehname"sinde İranlılarla birlikte savaşan Türk ve Çin ordusundan, hatta Türk ordusunda bulunan bir Çin hakanının tutsak edildiğinden bahsedilir⁶⁰.

Kaşgarlı Mahmut "Maçin" ile ilgili olarak "Lakin, şimdi 'Maçin', 'Tawgaç' diye tanınmıştır" diyor. Oysa "Tawgaç" ülkesi ile Maçin, yani Hoten çok farklı bölgelerdedir. Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin "Tarih-i Cihanguşa" adlı eserinde "Bununla beraber birkaç defa Cengiz Han'ın hanedanının ve oğullarının hükümlerinde bulunan Maçin ve Çin'in en uzak noktalarından Maveraünnehir ve Türkistan'a kadar yerlerde geçmişte meydana gelen bazı olayları okudum, bazılarını ise doğru sözlü inanılır kişilerden dinledim." derken "Maçin" için "Menzi de denilen Çin'in güney bölgesine verilen ad" diye açıklama yapmıştır⁶¹. Buradaki "Menzi" ise bir başka yerde "Hitay'ın en uzak noktası" olarak açıklanmıştır⁶². Kutadgu Bilig'teki "bu meşrik meliki maçınlar begi" mısrasında geçen "maçin" adı için Çinli Türkolog Geng Shimin "Burada Karahanlıları gösteriyor gibidir. Song Hanedanlığını gösterdiği de söyleniyor" diye açıklama yapmıştır⁶³. Bundan "Maçin" ile ifade edilen coğrafi alanın da belli olmadığı anlaşılıyor.

10. yüzyılda yazılmış "Hududul'alem"de "Kaşger Çin'e aittir, Yağma, Tibet, Kırgızların sınırındadır." diye kaydedilmektedir⁶⁴. Ancak aynı eserde "Çin"den bahsederken verilen diğer bir kayıt çok ilginçtir: "Bu devletin hanı Fağfur Çin olup, söylendiğine göre, Feridun'un(paridhun) evladı imiş"⁶⁵. Buradaki "Fağfur"a gelince, Kırzioğlu M. Fahrettinoğlu bununla ilgili önemli bilgiyi vermiştir. Ona göre, eskiden Çin'e hakim olan Çu=Chou sülalesinin (M.Ö. 1116-250) mensup olduğu Türkler gibi, Hun hükümdarları da, kendilerini "Göktanrı=Semanın Oğlu" diye anarlardı. Göktürkler'de de bu an'ane yaşamıştır. İran dilinde bu unvan "Baga-Para, Bag-Pur" (=Gök/Sema-Oğlu) diye tercüme edilmiş ve İslam edebiyatına "Çin-Fağ-Fur"u olarak geçmiştir⁶⁶. Mesudî de "Murûc Ez-Zeheb"

⁵⁷ Uygur Helk Epsane-Rivayetliri, Kök Yalılık Böre, Şincang Helk Neşriyatı, 2006, Urumçi, s. 39

⁵⁸ Uygur Helk Epsane-Rivayetliri, Kök Yalılık Böre, 162

⁵⁹ Uygur Helk Epsane-Rivayetliri, Kök Yalılık Böre, s. 281

⁶⁰ Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s. 83

⁶¹ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, Tarih-i Cihanguşa, Çeviren: Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, Ankara, s. 76

⁶² Alaaddin Ata Melik Cüveyni, Tarih-i Cihanguşa, s. 233

⁶³ Geng Shimin, Gu-dai Wei-wu-er Shi-ge Xuan (Eski Uygur Şiirlerinden Seçmeler), Şincang Halk neşriyatı, Urumçi, 1982, s. 133

⁶⁴ Hududul'alem", Düzenleyen: Ablet Nurdun (Korigar), Keşker Uygur Neşriyatı, 2003, Kaşgar, s. 119

⁶⁵ Hududul'alem", s. 96

⁶⁶ Kırzioğlu M. Fahrettin, age., I. Kitap, s. 42

adlı eserinde Çinlilerin imparatorlarına “bağbur” dediklerini, bunun “göğün oğlu” anlamına geldiğini, Çin imparatorlarına hitap için en çok “Tamgaç-Han” dendiğini, “Bağbur” kelimesiyle hitap edilmediğini anlatır⁶⁷. Feridun’a gelince, Şehname’ye göre, onun Selm, Tur ve İrec adında üç oğlu olup, Tur’a Turan ülkesini vermiştir. Şehname’de Turan ülkesi Çin ü Maçin olarak açıklanmıştır.

02837 İkinci oğlu kim Tür’ıdı adı,
Oña dahı olur hasil muradı

02838 Virür Türân’ı k’oldur Çin ü Mâçin,
Çıkarur göge ta’zım- ile adın

02839 Semerkand’dan añaru Türk ü Tâtâr,
Aña Türân dirler bilgili iy yar

02840 Virür başdan başa Türân’ı Tür’a
Ki beglik ide vara hüküm süre⁶⁸

Dolayısıyla Tur “ Turan Şah” veya “Şah-i Çin” olarak adlandırılmıştır. “Şehname”nin bir başka çeviri nüshasında “Maçin” adı “Türkistan’ın doğusunda ve Tarım’ın güneybatısındaki çöllerde ve bunların güneyindeki dağlarda yaşayan bir Türk kabilesine verilen ad. Bu bölge de, aynı isimle ve çoğunlukla Çin kelimesiyle birlikte anılır” diye açıklanmaktadır⁶⁹.

Bu durum Çinli tarihçiler tarafından şöyle yorumlanmıştır: Hududul’alem’in müellifinin “Böyle demesinde kendi hükümdarını Çin hükümdarı ile aynı menşeden gösterip büyük küçüklüğünü karşılaştırarak kendi itibarını yükseltme niyeti var mıdır acaba?”⁷⁰. Görüldüğü gibi, Çinli bilim adamları da bu durumu açıklamada farklı yorumlar yapmışlardır. Çinli tarihçi Wang Ji-lai, bununla ilgili olarak şöyle diyor: “Burada bahsedilen Çin padişahının Çin’in iç bölgesindeki Han milletine mensup hanedanlardan olması mümkün değil. O dönemlerde Çin’in kuzeybatı hudut bölgelerinde azınlık milletlerin önderleri bulunuyordu. O dönemlerde azınlık milletlerin önderleri kendilerini Çin’in hanı olarak adlandırıyorlardı, batıdaki Müslüman dünyası da onları Çin’in hanı diye kabul ederlerdi”⁷¹.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, “Çin” ve “Maçin” adları çeşitli tarihi dönemlerde farklı bölgeleri ifade etmek için kullanılmıştır. “Çin” aslında Türklerin yaşadıkları Kan-su eyaletin Tian-shui (Göksu) diye bilinen bölgesidir. Türklerin kurdukları devlet “Çin” diye adlandırılmıştır. Hanlar ise sahiplerinin Türkler olmasından dolayı bu devleti uzun bir süre aşağılamış ve “Çin” adını kabul etmemişlerdir. “Çin” devletini ortadan kaldıran Han hanedanlığından beri Çinliler kendilerine Han, ülkelerine de “Zhong-guo”, “Zhong-yuan”, “Hua-xia” demişlerdir. “Han” ve “Zhong-guo” adı bu bugüne kadar devam etmektedir. “Çin” adı ise batı dillerine “China”, Arapçaya “Sin” olarak geçmiş, Asya’nın doğusu ülke ayırt edilmeden bu terimlerle ifade edilmiştir. Dolayısıyla Kaşgarlı Mahmut’un eserinde bahsedilen “Aşağı Çin” ne coğrafi, ne de siyasi anlamda bugünkü Çin ile hiçbir ilgisi yoktur.

⁶⁷ Mesudî, age., s. 48

⁶⁸ Şerifi Şehname Çevirisi, Cilt. 1., Hazırlayanlar: Dr. Zuhâl Kültürâl-Dr. Latif Beyreli, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999, s. 101

⁶⁹ Firdevsi, Şehname III, Çeviren Prof. Necati Lugal, Ankara 1968 – Milli Eğitim Basımevi, s. 456-457

⁷⁰ Wang Jilai, Hududul’alem’in Çince Çevirisine Giriş, Hududul’alem, Keşker Uygur Neşriyatı, 2003, S. 330

⁷¹ Wang Jilai, age., s. 345-346